

KRIŠTOF KOLUMB

Karel Natek

UDK 910.4(091):929 Kolumb K.

KRIŠTOF KOLUMB

Karel Natek, mag., Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka 13, 61000 Ljubljana, Slovenija

Ob 500-letnici prihoda Krištofa Kolumba v Novi svet se moramo, žal, tega dejanja spominjati predvsem kot ene največjih katastrof v zgodovini človeštva. Sprva eksotični odnosi s "primitivnimi" domačini so se v nekaj letih sprevrgli v uničenje visokih kultur Srednje in Južne Amerike ter v izkoreninjenje rdeče rase. Odličen kot pomorščak, je Kolumb v vlogi prvega podkralja "Indije" povsem zatajil in z napačnimi ukrepi odprl to tragično poglavje človeške zgodovine.

UDC 910.4(091):929 Kolumb K.

CHRISTOPHER COLUMBUS

Karel Natek, M.Sc., Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka 13, 61000 Ljubljana, Slovenia

Five hundred years after the arrival of Columbus into the New World we had to consider this event as the beginning of one of the greatest catastrophes in the history of mankind. Exotic contacts with native people changed a few years later into the destruction of Central and South American civilisations and eradication of Indians. Great as a navigator Columbus failed in ruling as the first vice-roy of "India" and his wrong decisions opened this tragic chapter of human history.

Splošno sprejeto dejstvo je, da Krištof Kolumb sploh ni bil prvi predstavnik Starega sveta v Ameriki. Če pustimo ob strani legende o drznih feničanskih pomorščakih, ki naj bi zahodno od Afrike pluli "preko roba sveta in prispeli na otok ogromnih razsežnosti," ali o irskem menihu Sv. Brendanu, ki naj bi v 6. stoletju zahodno od Irske priplul do "obljubljene dežele svetnikov," so bili tam pred Kolumbom Vikingi morda že v 9. stoletju. Zanesljivo je bil tam Leif Eriksson, ki je leta 1002 odplul z Grenlandije proti jugozahodu: "Potem ko je dosegel obalo in plul nekaj časa proti jugu, se je za nekaj dni izkrcał v Marklandu, kar pomeni gozdnato deželo... Naprej proti jugu je našel bolj gostoljubno deželo, pokrito z gozdovi in bujnimi zelenimi pašniki ter obiljem rib, kjer je uspevala vinska trta. Deželo je imenoval Vinland in se mu je zdela tako primerna, da je prezimil na kraju, ki ga je imenoval Leifsbudir. Naslednjo pomlad se je vrnil na Grenlandijo s tovorom lesa in grozdja" (6, 8).

V primerjavi z usodnim prihodom Krištofa Kolumba v Ameriko pred natančno 500 leti so bili ti stiki med Starim in Novim svetom skoraj brez posledic. Na žalost pa so bile tokratne posledice veliko hujše; tudi po Kolumbovi zaslugi so se prijateljski odnosi z domačini kmalu spremenili v katastrofo.

KOLUMB IN POT V INDIJO PROTI ZAHODU

Kolumb je sam večkrat trdil, da je plemenitega izvora in da je bil eden njegovih prednikov admiral, vendar zato ni nobenih dokazov (slika 1). Njegov sin Ferdinand je celo trdil, da je oče študiral na univerzi v Paviji, vendar tudi tam ni ničesar, kar bi to potrjevalo. O njegovem plemenitem izvoru dvomijo tudi zato, ker je znal Kolumb vztrajno in prepričljivo lagati, kadar mu je to koristilo, kar je bilo zlasti očitno ob lastnem poveljevanju uspehov prvega potovanja v Ameriko (6, 12).

V mladih letih je Kolumb kot tkalski vajenec in trgovski pomočnik svojega očeta Domenica pogosto plul po Sredozemskem morju (4, 5). Leta 1476 je kot brodolomec prišel v Lizbono, kjer je bil njegov brat Bartolomeo znan knjigarnar in izdelovalec kart. Leto kasneje je bil v Angliji, na Irskem in na otoku Tile (t.j. Island), kjer je verjetno slišal zgodbe o vikinških potovanjih v Ameriko in morda se mu je takrat porodila misel o potovanju v Indijo in na Kitajsko proti zahodu, misel, ki ga je povsem obsedla in preusmerila njegovo življenje. Po tem potovanju se je pridružil bratovemu podjetju v Lizboni, kjer si je ob trgovini s knjigami močno popravil skromno znanje

iz otroštva. Kot prijetnemu in v družbi priljubljenemu tujcu se mu je uspelo poročiti v ugledno plemiško rodbino Moñiz, ki so bili guvernerji otoka Porto Santo pri Madeiri.

Tam, na robu neznanega oceana, je verjetno dokončno dozorela njegova zamisel o plovbi proti zahodu, še zlasti potem, ko mu je neki kapitan trgovske ladje na smrtni postelji pripovedoval, kako so jih vzhodni vetrovi po osemindvajsetih dneh prignali do neznanih otokov, kjer so živeli goli domorodci.

Kolumbova zamisel o zahodni poti v Azijo, ki ga je po ženini smrti leta 1483 povsem obsedla, je temeljila na napačni oceni obsega zemeljske krogle, ki je bil približno za tretjino podcenjen. Na osnovi teh napačnih predpostavk je izračunal, da je do otokov pred obalo Kitajske samo 750 lig (1 liga = 5920 m). Portugalski kralj Ivan I. je navidezno odklonil Kolumbov predlog, vendar pa je od njega izsilil toliko podatkov, da je na skrivaj poslal več odprav proti zahodu, ki pa so prehitro odnehale.

Leta 1484 je na hitro zapustil Portugalsko, po mnenju nekaterih zaradi gneva do prevarantskega kralja, po mnenju drugih pa zaradi zoprnih upnikov in začel prepričevati španska vladarja Izabela Kastilsko in Ferdinanda Aragonskega za podporo pri tem podvigu. Ker je bila Španija tedaj zapletena v vojno proti Mavrom, je trajalo celih osem let, preden jih je Kolumb uspel prepričati. Predvideni stroški odprave so bili pravzaprav majhni (okrog 13 000 USD v današnji valuti) in bi jih zmožel vsak večji trgovec, toda Kolumbu je šlo tudi (ali predvsem) za slavo. Vsi so se zgražali, ko je Kolumb zahteval še admiralski naslov ter naslov podkralja vseh osvojenih ozemelj zase in za svoje naslednike, neobdavčeno desetino vseh dohodkov iz teh dežel, sodno pravico nad temi deželami in pravico osminskega deleža kapitala v vseh naslednjih odpravah ter osmino dobička (6, 34), toda vladarja sta mu v celoti ustregla.

VELIKI USPEHI PRVEGA POTOVANJA

Na prvo potovanje je odplul Kolumb 3. avgusta 1492 iz pristanišča Palos v južni Španiji. Potovanje od Kanar-

Slika 1: Krištof Kolumb (1451? - 1505). Od številnih Kolumbovih portretov je tale verjetno najbolj verodostojen, saj se povsem sklada z opisom Kolumbovega sina Ferdinanda. Živel je v času velikih zgodovinskih sprememb ob višku renesanse v Evropi, ko je portugalski kralj Henrik Pomorščak, z iskanjem poti v Indijo vzdolž afriške obale, odprl vrata iz srednjeveške Evrope v neznano (6).

skih otokov do "Indije" je potekalo v idealnih razmerah in je trajalo samo 36 dni.

V noči s četrтка na petek se je 12. oktobra "dve uri po polnoči pred nji mi prikazalo kopno, oddaljeno kakšni dve ligi (okrog 12 km) stran od njih. Zmanjšali so jadra... in počasi pluli naprej, čakajoč na nov dan, ko so dosegli majhen otok, ki se v jeziku Indijancev imenuje Guanahani. Kmalu zatem so videli gole ljudi in admiral je šel na kopno (slika 3)..." (7, 23). Sledila je ceremonija osvajanja otoka za špansko krono,

ki so ga sprva boječi domačini opazovali le od daleč.

Prvi stik z njimi je bil zelo prijateljski in Kolumb ga je v svojem dnevniku opisal takole: "Da bi nam bili prijateljsko naklonjeni, ker sem vedel, da so to ljudje, ki jih moramo pridobiti za našo sveto vero z ljubeznijo in ne s silo, smo dali nekaterim med njimi rdeče klobuke in steklene bisere, ki so si jih obesili okrog vratu in mnogo drugih stvari majhne vrednosti. Nad tem so se zelo veselili in so postali tako prijateljski, da smo se vsi čudili." (7, 23). Kako hitro so domačini spoznali, da jih niso obiskali bogovi!

Tudi na ostalih otokih, ki ležijo v južnem delu današnjih Bahamskih otokov, so se ponavljali podobni prizori. Kolumbov dnevnik je poln navdušenih opisov novih krajev in ljudi in admiral ni skrival navdušenja nad njimi. Ko si je na Fernandini (Long Island) vzel dve uri časa za sprehod, je zapisal v dnevnik: "V tem času sem se sprehajal med drevesi, ki so mi nudila najlepši prizor, kar sem jih videl doslej: zdela so se mi ravno tako zelena kot andaluzijska v mesecu maju, in vsa ta drevesa so tako različna od naših kot dan od noči, in ravno tako njihovi sadeži in trave in kamni in vse drugo..." (7, 34). Prav tako navdušen je bil nad prebivalci: "Ta kralj in vsi drugi so bili goli, kot so jih rodile matere, tudi ženske, brez sledu sramežljivosti. To so bili najlepši moški in ženske, ki so jih našli doslej, tako zelo lepi, da, če bi bili oblečeni in zaščiteni pred soncem in vetrom, bi bili skoraj tako beli kot ljudje v Španiji, kajti ta dežela je zelo hladna in najboljša, kolikor jih lahko opiše jezik..." (7, 100) "... in vsi ti ljudje so tako izredno prijaznega obnašanja in imajo blage glasove... in vsi so, moški in ženske, precej visoki in ne črni." (7, 119).

Odkritja prvega potovanja so se končala v noči s 25. na 26. december 1492, ko je admiralska ladja Santa María zaradi nepazljivosti nočne straže nasedla na koralni greben. V bližini indijanske vasi so zgradili majhno naselbino La Navidad, kjer je ostalo 39 članov posadke, admiral pa je s preostalo ladjo Niño odplul proti domu.

Kralj in kraljica sta po povratku

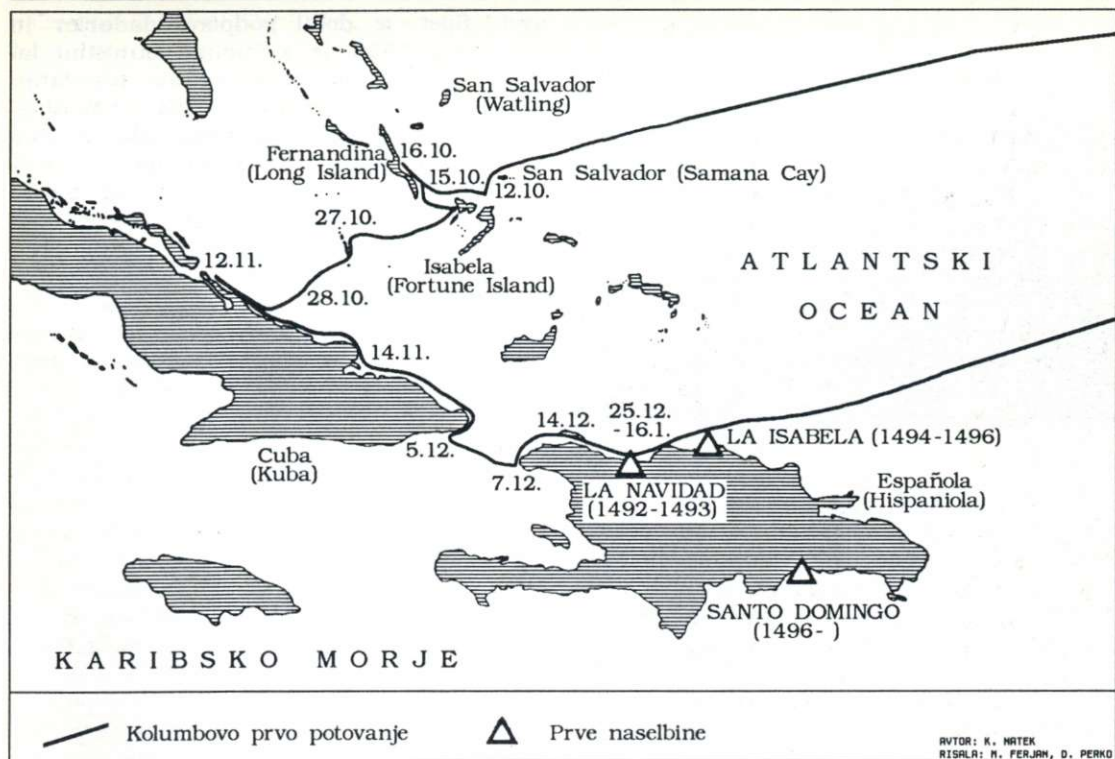
iz Amerike sprejela Kolumba v Barceloni z velikim pompom in ob prisotnosti celotnega dvora. "Ko je prihajal, sta Ferdinand in Izabela vstala s prestolov in ga pozdravila, on pa je pokleknil in jima poljubil roki. Povabila sta ga, da sede poleg njunega sina Ivana, on pa jim je pokazal svoje Indijance in druge stvari, ki jih je prinesel iz "Indije", jim obširno pripovedoval o potovanju in odkritjih. Pozneje je bila zahvalna maša in to noč je Kolumb prespal na dvoru kot kraljevski gost po nedvomno največjem dnevu svojega razburljivega življenja.", (6, 61).

KOLUMB KOT NEUSPEŠEN VLADAR IN ZAČETKI SPOROV Z INDIJANCI

Zaradi nevarnosti portugalske konkurence je bilo treba zelo pohiteti z naslednjo odpravo, ki je bila veliko večja od prve. 25. septembra 1493 je iz Cádiza odplulo 17 ladij s 1200 mornarji in naseljenci (5, 54).

Pred La Navidad so prispeli 27. novembra zvečer in niso mogli v temi zapluti v zaliv. Ustrelili so s topom, vendar ni bilo odgovora. Naslednje jutro so našli naselbino požgano in v ruševinah. Vaščani so govorili, da so jih napadli Indijanci z nekega drugega otoka, vendar pa se je kasneje izkazalo drugače. Kmalu po Kolumbovem odhodu posadka ni več hotela ubogati poveljnika Diega de Harane in so si začeli na silo prilaščati domače ženske in zlato. Nekoč so se spopadli med seboj zaradi plena, pri čemer je bil eden ubit, in so se razdelili v dve sovražni skupini. Ena od teh skupin, enajst mož, je odšla ropat na ozemlje sosednjega poglavarja Caonabója, kjer so nastopali s takšno krutostjo, da so jih Indijanci napadli iz zasede in vse pobili. Nekaj noči kasneje so napadli tudi La Navidad, presenetili Špance v spanju in pobili vse do zadnjega.

Zaradi neprimerne lege, predvsem pa zaradi sovražno razpoloženih domačinov, se je Kolumb umaknil in približno sto kilometrov vzhodneje ustanovil novo naselbino La Isabela (1). Tam je nastopil svojo službo guvernerja, vendar se je izkazal za zelo slabega voditelja. Namesto da bi ostro ukrepal proti pustolovskim delomrznežem in lumpenpro-

Slika 2: Kolumbovo prvo potovanje med antilskimi otoki.

letariatu, ki ga je pripeljal s sabo, je zastopal stališče svetosti španskih življenj in kruto nastopal proti Indijancem in svojim nasprotnikom. Organiziral je več kazenskih odprav v notranjost, kjer so uničevali uporniške indijanske vasi in v tisočih odpošiljal domačine kot sužnje v Španijo. V letu dni mu je tako uspelo pokoriti celo Hispaniolo in zdesetkati Indijance Taino, preostalim pa je naložil velike dajatve. Vsak odrasli domačin je moral vsake tri mesece oddati tri unče (okrog 90 gramov) zlatega prahu oziroma 25 funtov bombaža, kjer ni bilo zlata (6, 76). Kljub številnim "obetavnim" najdiščem zlata v rečnem pesku v notranjosti Hispaniole, pa se Kolumbove sanje o zlategem bogastvu niso uresničile.

Govorice o slabem Kolumbovem vladanju so dosegle tudi španski dvor, od koder so poslali Juana Aguado, ki je prispel v La Isabelo oktobra 1495. Preden se je Kolumb vrnil iz notranjosti, je Aguado že prevzel vse funkcije podkralja, do Kolumba pa se je obnašal tako so-

vražno, da se je le-ta osebno odpravil zagovarjat v Španijo (6, 81).

Medtem ko je spretni Kolumb na španskem dvoru uredil stvari v svoj prid in z velikimi težavami pripravil tretjo odpravo, s katero je na Hispaniolo odpeljal pomiloščene kaznjence, je na otoku zavládala popolna zmeda. Prestolnico so preselili v Santo Domingo na južni strani otoka, domačini pa so bili že povsem zaslužnjeni in v zelo slabem stanju zaradi krutega ravnanja in evropskih bolezni, v jugozahodnem delu otoka pa je gospodaril odpadnik Roldán. Kolumba je mučil artritis in vnetje oči, z leti pa je sprejemal vse več neprimernih odločitev. Namesto da bi Hispaniola dajala bogate zaklade, je Kolumb od Španije zahteval vedno več ladij in opreme, namesto bogatih povratnikov pa so se v Španijo vračali obubožani in izčrpani ljudje, ki so se javno zgražali nad vladanjem treh bratov Kolumbov.

Španskima vladarjema je dokončno prekipelo, ko je leta 1500 prispe-

Slika 3: 12. oktober 1492. Kolumb se izkrca na otoku Guanahani in ga poime-nuje San Salvador. Še vedno ni povsem jasno, kateri od bahamskih otokov je bil to. Vrsto let so na osnovi navedbe iz Kolumbovega dnevnika "Sredi njega (otoka) je zelo veliko jezero..." menili, da je to otok Watling, novejša proučevanja pa kažejo, da je bil to Samana Cay (3), 150 km južneje (6).

la v Španijo ladja izčrpanih sužnjev, med katerimi je bilo veliko mladih deklet z majhnimi otroki, in na Hispaniolo sta poslala Francisca de Bobadillo, da vzpostavi red v novih deželah. Le-ta je aretiral celo trojico, zbral dokaze proti njim in jih vklenjene odpeljal v Španijo. Toda kralj in kraljica sta Kolumbu ponovno odpustila in mu vrnila vse imetje in vse naslove, razen naslova podkralja.

Takšna odločitev je bila za Kolumba nekakšno olajšanje, saj je spet začel razmišljati o novih odkritjih, tokrat o morskem prehodu nekje med Kubo in Trinidadom, koder bi lahko priplul do Indije in se po poti Vasca da Game vrnil v Španijo kot prvi človek, ki bi objadral svet. Spet je dobil podporo vladarjev in 11. maja 1502 je s štirimi manjšimi ladjami odplul na svoje zadnje potovanje.

Takšna odločitev je bila za Kolumba nekakšno olajšanje, saj je spet začel razmišljati o novih odkritjih, tokrat o morskem prehodu nekje med Kubo in Trinidadom, koder bi lahko priplul do Indije in se po poti Vasca da Game vrnil v Španijo kot prvi človek, ki bi objadral

svet. Spet je dobil podporo vladarjev in 11. maja 1502 je s štirimi manjšimi ladjami odplul na svoje zadnje potovanje. Sredi poletja so prispeli v današnji Honduraški zaliv in od tam raziskovali obalo proti jugu vse do Panamskega medmorja. Tam so našli veliko zlata, ko pa so poskušali zgraditi naselbino, so se spopadli z domačini in so morali oditi.

Čeprav sta mu kralj in kraljica prepovedala dostop na Hispaniolo, se je Kolumb namenil tja, vendar so zgrešili pot in pristali na Jamajki. Ker so imeli zelo poškodovane ladje, so poslali nekaj mož s čolnom po pomoč na Hispaniolo, vendar se tam zaradi popolne anarhije ni nihče zmenil zanje. Tudi na Jamajki so se jih domačini po nekaj mesecih naveličali in jim niso več hoteli dati hrane. Tedaj je Kolumb uporabil znani trik z luno, saj je vedel, da bo 29. februarja 1504 lunin mrk. Zagrozil jim je, da jim bo vzel luno, njeno izginjanje z neba pa jih je povsem prepričalo v božansko moč belih prišlekov.

Šele po letu dni prisilnega bivanja na Jamajki jih je rešila ladja s Hispaniole, od koder se je Kolumb vrnil v Španijo 7. novembra 1504.

Njegov povratek v Španijo 7. novembra 1504 je bil povsem neopazen. Ljudje so pozabili na slavnega admirala, na dvoru pa je bil "samo dolgočasen starček, ki mu spet ni uspelo uresničiti obljub in ni zaslužil nobene pozornosti več", kraljica Izabela, ki mu je bila naklonjena celo življenje, pa je bila na smrtni postelji (6, 125).

Kolumb je s pomočjo sina Diega, sam je bil izčrpan in bolan, poskušal doseči uresničitev danih privilegijev pri kralju Ferdinandu, vendar povsem brez uspeha. To je še pospešilo njegovo hiranje in 19. maja 1505 je umrl v krogu svojih treh sinov in najzvestejših prijateljev v Valladolidu, kjer so ga tudi pokopali. Kasneje so ga prestavili v samostan Las Cuevas pri Sevilli, leta 1536 pa so ga prenesli v katedralo v Santo Domingo (Dominikanska republika). Toda njegovi ostanki tudi tam niso našli miru. Ko so leta 1795 prepustili Hispaniolo Francozom, so jih prenesli v katedralo v Havanu, od tam pa po špansko-ameriški vojni leta 1898 nazaj v Seviljo.

Slika 4: Strah in trepet prijaznih Indijancev, ki jih je srečal Kolumb, so bili strašni prebivalci otoka Caniba. To je bilo bojevito pleme Karaibov, ki so jedli meso pobitih sovražnikov. Španci so jih imenovali Canibales in od tod izvira beseda kanibali (ljužerzi) (6).

ZAKLJUČEK

Seveda ne smemo kriviti samo Kolumba za tragedijo, ki se je začela pred petstotimi leti, saj tudi Portugalski ali kasneje Britanci in Francozi v Severni Ameriki niso ravnali z Indijanci nič lepše. Ta obletnica bi morala biti priložnost za obžalovanje, da Evropa ni bila sposobna prevzeti od visokorazvith kultur ali od preprostejših ljudstev Novega sveta nič drugega kot nekaj koristnih kulturnih rastlin, vse ostalo pa je zavržla kot primitivno. Če pomeni leto 1492 šele začetek novega veka, ali je Evropa pet stoletij kasneje kaj spremenila odnos do "drugačnih"?

1. Deagan, K. 1992: *La Isabela, Europe's first Foothold in the New World*. National Geographic, zv. 181, št. 1. Washington.
2. Debenham, F. 1960: *Discovery and Exploration*. London.
3. Judge, J., Stanfield, J. L. 1986: *The Island of Landfall*. National Geographic, zv. 170, št. 5. Washington.
4. Lyon, E. 1992: *Search for Columbus*. National Geographic, zv. 181, št. 1. Washington.
5. Pennington, P. 1989: *The Great Explorers*. London.
6. Rienits, R. and T. 1989: *The Voyages of Columbus*. London.
7. *The Journal of Christopher Columbus*. New York.